

Wijsneuzen in de klas

Algemene omschrijving

In deze werkvorm staat het filosoferen met leerlingen over levensbeschouwelijke onderwerpen aan de hand van het boek *God Adonai Allah* centraal. Het woord 'filosofie' betekent letterlijk: verlangen naar wijsheid. Door de eeuwen heen zijn er veel filosofen geweest die hebben geprobeerd antwoord te geven op zeer uiteenlopende vragen, zoals de vraag waar de wereld vandaan komt en de vraag of de mens van nature goed of slecht is.

Filosoferen met leerlingen heeft echter niet tot doel dat leerlingen kennismaken van de filosofische geschiedenis. Kinderfilosofie is gericht op het stellen van vragen en het gezamenlijk nadenken over, en onderzoeken van mogelijke antwoorden. Bij het filosoferen met leerlingen roept dat proces altijd weer nieuwe vragen op.

Een filosofische vraag is een vraag waarop niet een pasklaar antwoord te geven is en die vaak begint met 'Waarom ...', 'Hoe komt het ...' of 'Wat is ...'. Deze vraag wordt in een gesprek in de klas systematisch geanalyseerd, en aan het einde van de les kan er iets meer helderheid over het onderwerp zijn. De leerlingen leren op deze manier na te denken over hun eigen wereldbeeld, over levensvragen en over alledaagse dingen, en deze zaken met elkaar te bediscussiëren. Hierbij gaat het niet om het vinden van een eenduidig, juist antwoord of om het overtuigen van de ander, maar om het stellen van vragen, het samen nadenken over mogelijke antwoorden en het in gesprek gaan met elkaar.

Uit recent onderzoek is gebleken dat het IQ van leerlingen omhoog gaat door regelmatig met elkaar te filoso-

feren. Verder blijken ze beter met emoties te kunnen omgaan, neemt hun zelfvertrouwen toe en verbetert het gedrag in de klas (*Trouw*, 14 augustus 2007).

Filosoferen aan de hand van het boek *God Adonai Allah* stimuleert leerlingen tot nadenken over vragen en praktijken die in christendom, jodendom en islam centraal staan.

Doelgroep

Deze werkvorm kan zowel in de basisschool als in het secundair onderwijs gebruikt worden. De leerlingen bepalen namelijk zelf het niveau waarop het filosofische gesprek plaatsvindt. De klas kan op cultureel en levensbeschouwelijk gebied zowel homogeen als heterogeen zijn samengesteld.

Doelen

Filosoferen met leerlingen kan veel verschillende leerdoelen hebben. Als leerdoelen voor het filosoferen met leerlingen aan de hand van *God Adonai Allah* noemen we:

- De leerlingen hebben kennisgemaakt met, en zelfstandig leren nadenken over levensbeschouwelijke vragen en vragen over de geloofspraktijk.
- De leerlingen hebben zelf (nieuwe) levensbeschouwelijke vragen gesteld.
- De leerlingen hebben hun eigen antwoorden op deze vragen gegeven en verder onderzocht.
- De leerlingen hebben geleerd een open houding aan

- te nemen, tolerant en respectvol te zijn jegens anderen ideeën, mening en levensbeschouwing.
- De leerlingen hebben gezamenlijk nagedacht over levensbeschouwelijke vragen en vragen over de geloofspraktijk van verschillende religies.
  - De leerlingen hebben geleerd te reflecteren op eigen ideeën en die van anderen.

Benodigdheden

- het boek *God Adonai Allah*;
- eventueel voor iedere leerling een kopie van de onderwerpen uit het boek *God Adonai Allah* die besproken worden;
- eventueel tekenspullen of knutselspullen.

Vorbereiding

- Bedenk van tevoren aan de hand van het boek een of meer onderwerp(en) waarover gefilosofeerd kan worden. De precieze vraag kan in samenspraak met de leerlingen worden bedacht. Zie voor tips de tabel op de volgende pagina.
- Bedenk bij ieder onderwerp al enkele vragen die bij het gesprek van pas kunnen komen.
- Zet de stoelen in een kring zodat iedereen elkaar goed kan zien.

Activiteiten

- 1 Laat de leerlingen in een kring zitten. Ze hebben (nu nog) niets nodig. Vertel de leerlingen duidelijk dat er gefilosofeerd gaat worden. De leerlingen gaan samen nadenken over (hun eigen) vragen, waarbij de leerkracht de gespreksleider is en waarbij het niet gaat over goed of fout. Iedere inbreng is goed, als die maar ingaat op de vragen die zijn gesteld.

- 2 Zorg voor een prikkelende aanleiding voor het gesprek. Dat kan een tekst zijn uit het boek *God Adonai Allah*, het filmpje op de website van het boek (<http://gaa.bijbel.net>) of een bepaald voorwerp uit een van de religies (een gebedskleedje uit de islam of een van de heilige boeken bijvoorbeeld).

- 3 Laat de leerlingen vragen stellen over wat ze zien of horen. Er kan voor gekozen worden de leerlingen in tweetallen een aantal vragen te laten formuleren. Maak duidelijk dat het gaat om open vragen. Open vragen beginnen vaak met ‘Waarom ...’, ‘Hoe komt het dat ...’, ‘Hoe zou het zijn als ...’ of ‘Wat is ...’. Verder is het belangrijk dat het een vraag is die niet één juist antwoord kent.

- 4 Uit de vragen kan een filosofische startvraag worden gekozen. Dit kan een vraag zijn die vaker voorkomt, een vraag waar iedereen het mee eens is of een die samengesteld is uit vragen die de leerlingen zelf hebben gesteld. De vragen die blijven liggen, kun je opschrijven en bewaren voor een volgende keer.

- 5 Probeer bepaalde woorden of termen in de filosofische startvraag met elkaar te verduidelijken. Een begrip heeft vaak meer dan één betekenis. Verschillende interpretaties kunnen voor verwarring en onbegrip tijdens het gesprek zorgen. Probeer als leerkracht inhoudelijk buiten deze fase van betekenisverlening te blijven en de rol van gespreksleider op je te nemen. Wel kun je verduidelijkende vragen (laten) stellen, zoals: ‘Wat is het verschil tussen begrip a en begrip b?’, ‘Wat zijn de overeenkomsten?’, ‘Hebben de woorden misschien dezelfde betekenis?’

- 6 Nadat duidelijk is geworden wat onder de gebruikte begrippen verstaan wordt, kan worden begonnen met

een eerste inventarisatie van de antwoorden. Vraag welke leerlingen ideeën hebben over de vraag en laat hen deze antwoorden onderbouwen met geldige argumenten. Het is een goed idee de leerlingen eerst in tweetallen te laten nadenken over mogelijke antwoorden. Vraag de andere leerlingen of ze het eens zijn met het antwoord en of er goede argumenten worden gebruikt.

De antwoorden en argumenten van de leerlingen dienen gegrond te zijn in de eigen overtuiging van de leerlingen. Argumenten als 'Mijn opa zegt dat ...' of 'Dat heb ik gelezen in ...' zijn niet afdoende.

Houd als leerkracht in de gaten dat er een discussie gehouden mag worden, maar dat de leerlingen elkaar in hun waarde laten. Als je reageert op een antwoord van een ander, zeg je iets over dat antwoord en niet over de ander. Het gaat om de gedachten en de vragen en reacties die die oproepen, om het samen nadenken daarover, en niet om de persoon die het zegt. Denk hier goed aan je rol als gespreksleider.

7 Vervolgens onderzoekt de groep met elkaar of er standpunten zijn die alle leerlingen kunnen onderschrijven. Als leerkracht en gespreksleider probeer je algemene principes aan het licht te krijgen. Dit kan door te vragen: 'Denk je dat veel mensen dit ook vinden?'

8 In de laatste fase van het filosofisch gesprek geeft de leerkracht een samenvatting van wat er gezegd en gevonden is. Het zal lang niet altijd lukken een eenduidig antwoord te geven op de startvraag. Het is goed mogelijk dat de conclusie moet zijn dat er veel verschillende antwoorden mogelijk zijn op deze filosofische vraag.

9 Na de samenvatting kunnen de leerlingen nog reflecteren op het filosofische gesprek: 'Wat ging er goed?', 'Wat kunnen we anders doen?', 'Wat hebben we geleerd?'

teren op het filosofische gesprek: 'Wat ging er goed?', 'Wat kunnen we anders doen?', 'Wat hebben we geleerd?'

Hoe gebruik ik het boek?

Het boek *God Adonai Allah* kan op twee momenten in het gesprek worden ingezet: aan het begin van het gesprek of aan het eind ervan.

Als je als leerkracht een onderwerp hebt uitgekozen, kun je de leerlingen vragen de desbetreffende bladzijden te lezen en één of meer vragen te formuleren waaruit de filosofische startvraag afgeleid zal worden.

Je kunt er ook voor kiezen na de inleiding, het bekijken van een voorwerp of het filmpje op internet de leerlingen te vragen een of meer (filosofische) vragen te bedenken en hieruit de startvraag af te leiden. Vervolgens denkt de groep gezamenlijk na over de gestelde vraag of vragen. Pas aan het eind van het gesprek kun je in het boek lezen hoe de verschillende religies over deze vraag denken. Je zult merken dat de leerlingen na het gesprek graag meer willen weten over het onderwerp en geïnteresseerd zijn in het boek.

Voorbeeldvragen

Onderwerp

God algemeen (16-22)

Heiligheid (72, 77, 85)

Mogelijke startvragen

Wie is God?
Zijn alle goden uiteindelijk dezelfde god?

Hiernamaals
(41, 50, 63, 92-95)

Wanneer is iemand vol-
gens jou heilig?

Hoe zou het zijn als
iedereen als een heilige
zou leven?

Bidden (98-101)

Bestaat er leven na de
dood?

Hoe ziet leven na de
dood eruit?

Kun je met God praten?
Helpt het als je ergens
voor bidt?

- Er bestaan geen domme vragen en geen domme antwoorden.
- Probeer nieuwsgierig te zijn naar wat je klasgenoten te zeggen hebben.
- Luister goed en probeer te onthouden wat er wordt gezegd.

Afronding of leermoment

Je kunt ervoor kiezen naar aanleiding van het gesprek een filosofieportfolio bij te houden, waarin de filosofische vragen en de gevonden antwoorden opgeschreven kunnen worden.

Afhankelijk van de vraag kan er ook een tekening, schilderij of gedicht gemaakt worden. Dit kan nieuwe ideeën opleveren waarover gepraat kan worden. Ten slotte kunnen leerlingen zo door de vraag gegrepen worden dat ze er meer over willen weten en behoefte hebben aan extra informatie van internet of uit de (school)bibliotheek.

Tips voor tijdens het gesprek

- Probeer iedereen in het gesprek te betrekken.
- Luister naar wat er wordt gezegd en probeer het te onthouden zodat herhaling voorkomen wordt en verbanden gelegd kunnen worden.
- Laat de leerlingen regelmatig in tweetallen werken; een grote groep treedt lastiger met elkaar in gesprek dan een koppel.
- Neem de rol van gespreksleider aan, niet die van docent.
- Neem net als de leerlingen een vragende houding aan.
- Neem alle opmerkingen van de leerlingen serieus en laat de leerlingen in hun waarde.
- Geef af en toe een samenvatting van wat er gezegd is.
- Geef aan wanneer het gesprek bijna afgerond gaat worden.

Nota bene

Filosoferen met leerlingen is een methodiek die enige oefening en vaardigheid vraagt, zowel van de leerkracht als van de leerlingen. Iedereen kan filosoferen, maar wil je het rendement en het plezier van het filosoferen met leerlingen verhogen, dan is het raadzaam je met een cursus of door het lezen van verschillende artikelen over filosoferen met leerlingen verder te scholen.

Regels voor de leerlingen

- Je steekt je vinger op als je iets wil zeggen, er wordt om de beurt gepraat en je laat elkaar uitpraten.
- Als je iets zegt, heeft dat met de vraag te maken en kwets je andere leerlingen niet.

Extra informatie

Een uitstekende website met veel voorbeelden en uitleg over tekenopdrachten na een rondje filosoferen is www.wijsneus.org.